

1. Bajronizm, wallenrodyzm, prometeizm - wyjaśnij pojęcia, na wybranych przykładach literackich.

Bajronizm - pojęcie powstałe, od nazwiska Georgia Byrona związane z powieścią poetycką "Giaur". Stała się ona powieścią reprezentującą kanon literatury romantycznej. Zawiera w sobie wątki nieszczęśliwej miłości, zawiera w sobie tajemnicę, konstrukcja głównego bohatera odpowiada cechom postaci romantycznej. Charakteryzuje ją przecistawienie się zastanej rzeczywistości, bohater jest buntownikiem, samotny, wyobcowany, odsunięty od otoczenia, niezwykle wrażliwy, dumny, jest wewnętrznie rozdarty, ponieważ targają nim przecistawne uczucia. Główny bohater powieści Byrona, jest człowiekiem, który pochodzi z nieznanego miejsca, bez nazwiska, określany jest mianem Giaur, co oznacza w krajach muzułmańskich innowiercę. Jest człowiekiem targanym, przez namiętności. Zakochuje się w dziewczynie, należącej do haremu baszy Hassana - Leili. Kiedy basza dowiedział się o zdradzie Leili, kazał ją utopić. Kiedy Giaur dowiedział się o tym, postanowił się zemścić. Jednak śmierć Hassana, nie ukoła jego serca. Ciągle prześladują go myśli, o cierpieniu ukochanej. Nie mogąc pogodzić się z zaistniałą sytuacją, postanawia zamknąć się w klasztorze. Spędza w nim 6 lat, rozpamiętując historię swojej miłości. Byron zapoczątkował swoją powieścią, modę na orientalizm, umieszczając miejsce akcji w świecie tureckim.

Wallenrodyzm - jest to pojęcie, pochodzące z powieści poetyckiej Adama Mickiewicza "Konrad Wallenrod". Zawiera ono, koncepcję pozornego bratania się z wrogiem, w celu uśpienia jego czujności. Główny bohater, chce uratować swoją ojczynę Litwę. Zostawia ukochaną żonę, walczy wbrew sobie na wyprawach krzyżackich. Przyjmuje śluby zakonne i zostaje wybrany, na Wielkiego Mistrza Zakonu Krzyżackiego. Kiedy prowadzi najazd na Litwinów, tak nieudolnie dowodzi wojskami niemieckimi, że te ponoszą straszliwą klęskę.

Bohater jest postacią, bardzo osamotnioną, ze względu na swoja podwójną tożsamość z nikim się nie przyjaźni, jest wyobcowany. Cierpi ze względu na rozstanie ze swoją ukochaną żoną.

Jest rozdarty wewnętrznie. Aby zrealizować plan, musiał wyzbyć się swoich zasad moralnych, jest rycerzem, ale nie liczy się z kodeksem rycerskim, który wcześniej był dla niego ważny. Wie, że spowodował to, iż jego żona zrozpaczona rozstaniem, postanawia zamknąć się w wieży jak pustelnica. On zgotował jej takie życie, nie dając szczęścia w miłości. Sam kroczy drogą mordercy, który prowadzi świadomie na zagładę oddanych sobie i ufających żołnierzy. Jego życie kończy się samobójstwem.

Prometeizm - wywodzi się z mitu o "Prometeuszu", który wykradł ogień bogom i przekazał go ludziom. Za ten występek, został skazany na wieczną mękę. "Prometeizm to postawa samotnego buntu przeciw Bogu, siłom natury i ograniczeniom wolności ludzkiej oraz zgody na poświęcenie się dla szczęścia ludzkości, na cierpienie za ideę". Wiąże się, z postacią III cz. "Dziadów" Adama Mickiewicza. Konrad buntuje się przeciwko Bogu, chce poświęcić życie, za wszystkich Polaków. Chce swoją ofiarą, uwolnić ojczynę z ucisku zaborców. Postawił swoją osobę, na równi z Bogiem. Cierpi, ponieważ toczy wewnętrzną walkę. Z jednej strony pragnie być bezinteresowny, jak Prometeusz, z drugiej chce rządzić duszami.

2. Motyw przemiany wewnętrznej, jako cecha szczególna, polskiego bohatera romantycznego.

Bohater, który zmienia się wewnętrznie, jest spotykany, w polskiej literaturze romantycznej. Pojawia się, w twórczości Adama Mickiewicza. Jednym z przykładów może być Konrad z III cz. "Dziadów", poznajemy go, gdy uwięziony w celi pisze po łacinie słowa "Gustaw zmarł 1 listopada 1823 r. Tu narodził się Konrad 1 listopada 1823 r.". Tymi słowami, nawiązuje do postaci głównego bohatera Gustawa z IV cz. "Dziadów". Następuje przeistoczenie z nieszczęśliwego kochanka, który popełnił samobójstwo, w walczącego o ojczynę patriotę Konrada. Gustaw koncentrował się tylko na miłości, która dotyczyła jego samego, natomiast Konrad walczy o ogół, o sprawę narodową. Jest wieszczem, który rozmawia z Bogiem, ma zająć się sprawami ojczyzny. Cierpi rozterki duchowe, które tak naprawdę miały być próbą wiary. Konrad wątpi w miłosierdzie Boga, skoro pozwala na takie okrucieństwa. Konrad to postać tragiczna, która niczego nie osiągnęła. Najpierw, stara się wyzwolić naród, później szuka kontaktu z Bogiem. Kłóci się z nim i żąda władzy nad ludźmi. Tak naprawdę chęć ofiarowania siebie, w imię wyższych wartości, przerodziło się w chęć panowania i posiadania władzy.

Drugą postacią, w której następuje zmiana wewnętrzna, jest Jacek Soplica. Wiemy, że w młodości był szlachcicem, który słynął z hulaszczego trybu życia, o dużym temperamencie, skorym do bójek i zabaw. Lubił polowania i był "człowiekiem w gorącej wodzie kąpanym". Przewodził drobnej szlachcie, u której miał duże poważanie.

Stolnik Horeszko, chcąc uzyskać poparcie szlachty, na sejmikach, próbuje zaprzyjaźnić się z Soplicą. Często spotykają się w zamku arystokraty. Młody szlachcic, poznaje córkę Horeszki Ewę, w której zakochuje się z wzajemnością. Jednak, gdy prosi o jej rękę, Stolnik zaprosiwszy go na wieczerzę podaje "czarną polewkę" - znak odmowy. Soplica należał do szlachty znacznie uboższej, od warstwy, z jakiej pochodziła Ewa. Wydał ją za zamożnego kasztelana. Zrozpaczony Soplica, przysiągł Horeszce zemstę. Często zjawiał się w okolicy zamku. Pewnego dnia na posiadłość Horeszki napadli Moskale. Gospodarz bronił się zaciekle, szlachcic, będąc świadkiem ataku, w przypływie impulsu strzelił do Stolnika.

W okolicy Soplicowa, został uznany za zdrajcę, który pomaga wrogowi, a także uważano go za mordercę. Szlachcic rozumie, jak straszliwy czyn popełnił. W jego charakterze następuje całkowita przemiana. Pragnie odpokutować swoją winę. Wstępuje do klasztoru bernardynów, gdzie przyjmuje imię Robak. Walczy pod dowództwem generała Dąbrowskiego, jest w szeregach Legionów Polskich i wojskach Napoleona. Walczy w bitwie pod Jeną w trakcie, której zostaje ciężko ranny. Jako emisariusz wyrusza do ojczyzny. Wędruje po miastach i wsiach, agitując ludność do walki przeciwko zaborcy. Chce wzniecić powstanie, które ułatwiłoby przemarsz wojskom napoleońskim, maszerującym na Rosję. Szacunek, jaki ma wśród szlachty i chłopstwa ksiądz Robak, ułatwia organizowanie buntu. Wszystko psuje Gerwazy, który nieopatrznie zrozumiał słowa Robaka. Dawno przysiągł zemstę i namówił szlachtę, na atak na Soplicowo. Jednak atak Moskali jednoczy szlachtę i wszyscy walczą przeciwko zaborcy. Robak ratuje życie Gerwazemu, zasłaniając go przed strzałem. Sam zostaje śmiertelnie ranny. Na łożu śmierci wyznaje, kim jest

naprawdę i otrzymuje przebaczenie od wiernego sługi Horeszki. Honor Jacka Soplicy, zostaje oczyszczony.

3. "Romantyczność", jako deklaracja poglądów romantyka na świat.

Między twórcami epoki oświecenia, a romantykami, trwał konflikt. Rozpoczął się wystąpieniem zwolennika klasyków, profesora Kazimierza Brodzińskiego na łamach "Pamiętnika Warszawskiego" Warszawskiego 1818 roku. Napisał artykuł pod tytułem "O klasykach i romantykach, tudzież o duchu poezji polskiej". Tam dokonał analizy poezji klasycznej i romantycznej, pozostawiając ją, bez końcowej oceny. Dodał tylko uwagę, że obie poezje, będą miały wpływ, na obraz literatury narodowej. Jego artykuł wywołał ogromny oddźwięk wśród literatów. Klasycy byli oskarżani, o zbytnią konserwatywność, w postrzeganiu rzeczywistości. Uważano, że "dla klasyczności trzeba mieć więcej udoskonalony gust, dla romantyczności więcej udoskonalone uczucie".

Prawdziwa przyczyna sporu, zawarta jest w balladzie "Romantyczność" Adama Mickiewicza.

Motto, poeta zaczerpnął z "Hamleta" Szekspira "Zdaje mi się, że widzę...gdzie?/Przed oczyma duszy mojej". Romantycy, uważali, że liczy się nie tylko to, co jest udowodnione naukowo. Równie ważne jest to, co poznajemy za pomocą intuicji, własnym wnętrzem. Za pomocą uczuć. Utwór napisany w 1821 roku, otwierał cykl "Ballady i romanse". Akcja utworu, toczy się w małym miasteczku, w dzień. Młoda dziewczyna idzie, mówiąc do siebie i sprawiając wrażenie obłąkanej. Z jej słów dowiadujemy się, że ujrzała widmo swojego ukochanego, który umarł dwa lata temu. Oskarża gromadzących się wokół niej ludzi, że nie potrafią jej zrozumieć.
"Żle mnie, w złych ludziach tłumie,

Płaczę, a oni szydzą;
Mówię, nikt nie rozumie;
Widzę, oni nie widzą!".

Ludzie pod wpływem zachowania Karusi, zaczynają ufać jej słowom. Uważają, że jeżeli para kochała się bardzo, to jest możliwe, aby spotkali się nawet po śmierci jednego z nich.

Próbuję ją zrozumieć i pomóc jej w cierpieniu. Tę scenę przerywa przybicie starca, który próbuje wytłumaczyć ludziom, że to, co mówi dziewczyna jest niemożliwe, ponieważ tylko ona widzi swego ukochanego, a inni nie.

"Duchy karczemnej tworem gawiedzi,
W głupstwa wywarzone kuźni.
Dziewczyna duby smalone bredzi,
A gmin rozumowi bluźni".

Poeta, który obserwuje wydarzenie, jest przedstawicielem romantyków. Polemizuje z uczyonym, przekonując, że do poznania świata, potrzebny jest nie tylko rozum, ale i serce. Hasłem pokolenia młodych poetów jest hasło: "*Miej serce i patrzaj w serce!*".

"Martwe znasz prawdy, nieznane dla ludu,
Widzisz świat w proszku, w każdej gwiazd iskierce,
Nie znasz prawd żywych, nie obaczysz cudu!
Miej serce i patrzał w serce!".

Mickiewicz bronił się tą balladą przed racjami, które głosiły, że romantycy nie mają żadnej wizji programu literackiego, nie trzymanie się zasad poetyki, używanie w twórczości elementów fantastyki. Jan Śniadecki, w rozprawie "O klasykach i romantykach", stwierdza: "(...) uciekajmy od romantyczności jako szkoły zdrady i zarazy". Romantycy atakują klasyków. Teoretyk literatury Maurycy Mochnacki, program literatury romantycznej zawarł w dziele "O literaturze polskiej w wieku dziewiętnastym", który ukazał się w 1830 roku.

Pisał w nim, że dzieła tworzone w okresie romantyzmu, służą wspieraniu Polaków w ciężkich czasach zaborów "pisali poezje nie dla samej poezji, ale i dla ojczyzny, przestali tęsknić, utwory ich ożywiają wielkie namiętności, najokropniejsze roztrząśnienia, nad ich umysłem krąży nieprzerwanie zmora o zemstę wożącej Polski i widmo naszej rewolucji".

4. Prawdy moralne, we wczesnej twórczości Adama Mickiewicza.

Romantyzm jest epoką, której założeniem jest zgłębianie tajemnic świata, przez poznanie wewnętrzne, intuicyjne. Akceptuje takie zjawiska, jak duchy, zjawiska paranormalne, elementy fantastyczne. Adam Mickiewicz, korzysta z tych elementów w swojej twórczości, korzystając z podań ludowych, baśni i legend. Te elementy, zaczerpnięte są nieprzypadkowo. Wykorzystuje je, aby mogły przekazać swoją obecnością prawdy moralne, uświadomić sprawiedliwe zachowanie ludziom, nauczyć prawidłowego postępowania.

W utworze "Lilie", poeta przedstawia historię żony, która zabiła swojego męża, obawiając się kary za zdradę, jakiej się dopuściła. Kiedy przyjeżdżają bracia zmarłego i dopytują się o niego, przekonuje, że jeszcze nie wrócił z wyprawy wojennej. Kiedy bracia rywalizują o rękę kobiety, pojawia się duch zabitego męża. Pokazuje przestępstwa, jakich się na nim dopuścili. Żonę oskarża o zabójstwo, a braci o to, że tak szybko zapomnieli o nim. Na najbliższych spada zasłużona kara: cerkiew, w której się znajdowali zapada się pod ziemię. Można wysnuć morał, z tego utworu: "nie masz zbrodni, bez kary".

W II cz. "Dziadów", Adam Mickiewicz opisał obrzęd wywoływania duchów, zaczerpnięty z kultury ludowej. Obrzęd dziadów odbywał się 4 razy w roku. Najważniejsze, były po Wielkanocy w okresie tzw. Niedzieli Przewodniej (Prowody). Punktem kulminacyjnym był poczęstunek dla rodziny i dziadów proszalnych w intencji zmarłych. Obrzęd, odbywał się po mszy żałobnej. Poeta, przeniósł go do kaplicy. Czas, to noc w przedzień Zaduszek. Obrzęd prowadzi Guślarz, a nie ksiądz. Woła dusze, przebywające w czyścu, po to by pomóc im dostać się do raju. Ukazujące się duchy, mają swoją hierarchię ważności, opartą na ciężarze swoich przewinień i adekwatnej do tego kary.

- DUCHY DZIECI: Józia i Rózi, są duchami lekkimi, przebywają w czyścu, dlatego że nie zaznały w życiu cierpienia, ani goryczy. Nie poznaly, wszystkich ludzkich uczuć. Poeta przekazuje wiadomość, o tym, że człowiekiem jest ten, kto doznał poczucia szczęścia, spełnienia, ale i rozpaczy i smutku.

*"Kto nie zaznał goryczy ni razu,
Ten nie dozna słodyczy w niebie".*

- Widmo Zosi, jest duchem średnim. Jej kara za popełnione czyny, wiąże się z tym, że pomimo wielu zakochanych w niej młodzieńców, pogardzała ich miłością, nie traktowała ich zapewnień o miłości poważnie. Nie potrafiła też sama się zakochać. Z tego powodu błąka się między ziemią, a niebem, jej grzechem jest obojętność.
*"Bo kto nie dotknął ziemi ni razu,
Ten nigdy nie może być w niebie".*
- Duch Złego Pana, zawinił tym, że będąc bogatym, w trakcie życia dręczył strasznie swoich poddanych. W jego życiu, nie było litości, więc teraz też nie może jej zaznać. Jest odpowiedzialny za śmierć powierzonych, pod opiekę chłopów.
*"Bo kto nie był ni razu człowiekiem,
Temu człowiek nic nie pomoże".*

Morał, jaki wynika z historii pojawiających się duchów, jest jednoznaczny. W swoim życiu, człowiek musi cierpieć, kochać, pomagać innym, musi nauczyć się współczuć i rozumieć drugiego człowieka.

Romantycy, dzięki wykorzystaniu zjawisk metafizycznych, starali się wytlumaczyć zachowania ludzi, pragnęli przekazać prawdy moralne i etyczne. Uczyli jak, należy postępować w życiu. Dlaczego cierpimy, kochamy. Z jakiego powody jesteśmy czasami, tak doświadczeni przez los.

W IV cz. "Dziadów" Adam Mickiewicz, przestrzega przed wpływem nieszczęśliwej miłości.

Poznajemy w tym utworze, głównego bohatera Gustawa. Zakochany młodzieńiec, pragnie poślubić swoją wybrankę, jednak na przeszkodzie tego związku stoi rodzina dziewczyny. Uważa, że Gustaw jest nieodpowiednią partią dla niej i wydaje ją za bardziej zamożnego kandydata. Nieszczęśliwy kochanek, popełnia samobójstwo. Ponieważ zabił się, ma grzech śmiertelny. Pojawia się jako widmo i cierpi męki, ponieważ dalej nie uwolnił się od zawodu miłosnego. Nadal go przeżywa, tak intensywnie jak przed śmiercią.

Literatura romantyzmu, często obfituje w różnorakie upiory, zjawy, widma i duchy. W utworach Adama Mickiewicza, często się one pojawiają. Ten wątek został zaczerpnięty z podań ludowych, obrzędów, legend. Często na ich przykładzie ukazuje się czyny dobre i złe. Łączono ze sobą dwa światy: rzeczywisty i pozazmysłowy. Dzięki nim, można było wytlumaczyć zjawiska w bardziej przejrzysty sposób. Elementy tajemnicy, jakie się dzięki temu tworzyły, lepiej wpływały na wyobraźnię ludzi. Zjawiska te, pomagały szukać nowych życiowych rozwiązań, otwierały inną drogę, niż tylko zbadaną naukowo. Przekazują postawy etyczne i moralne. Ich rolą jest przekazywanie nauk, są przewodnikami ludzi, jak należy żyć, aby zrozumieć istotę człowieczeństwa. Pomagają znaleźć odpowiedzi na nurtujące ludzi pytania.

5. Funkcja poety i poezji w utworach romantyzmu.

W romantyzmie poezja, miała za zadanie prowadzić i wyjaśniać odbiorcy dzieła, rzeczy niewyjaśnione, tajemnicze. Poecie przypisywano rolę wieszczą, który potrafi odkryć to, czego inni ludzie nie potrafią poznać. Ma możliwość rozmawiać z Bogiem i zna przyszłość, która jest mu objawiona. Ma być przewodnikiem narodu, ofiarować siebie za innych, wpływać na życie polityczne i społeczne narodu.

Jednocześnie jest samotny, bardzo wrażliwy, nie ma dobrego kontaktu z otoczeniem. Poeta czuł się kimś wyjątkowym, człowiekiem, który ma za zadanie spełnić w swoim życiu ważną misję. Czuje, że potrafi sam tworzyć świat, wpływać i rządzić duszami ludzi.

Jego powołanie wiąże się z poświęceniem Nie ma ukochanej osoby, nie może stworzyć rodziny, ani spokojnie żyć. Ludzie z jego otoczenia nie są w stanie go zrozumieć, bo dla nich żyje jakby w innym świecie. Bardziej wartościowy jest dla niego, jego stworzony w umyśle świat wewnętrzny.

Zadaniem poezji i poety jest przekazanie ludziom nowych wartości, nauczenie ich rozumieć własne życie. Pomóc rodakom podnieść się z apatii, zmusić do działania. Dążyć do odzyskania utraconej wolności. Nauczyć jak należy, w życiu postępować pokazać, co jest dobre, a co złe. Nauczyć moralnych prawd.

W Polsce, poeta i poezja miały zadanie szczegółowe. W sytuacji, kiedy ojczyzna pełna była ucisku i tyranii pokrzepić i wzbudzić nadzieję w sercach Polaków.

6. Różnorodność odcieni miłości romantycznej.

W romantyzmie, miłość była uczuciem, któremu trzeba było wszystko podporządkować.

Często była jedyną miłością w całym życiu. To uniesienie, które przesłaniało cały świat. Wszystko z nim się łączyło. Od niego często zależało dalsze życie. Z racji swojego niespełnienia, przynosiło ból, cierpienie, doprowadzało do samobójstwa. Zdarzało się, że do klęski człowieka, doprowadzało tylko płatoniczne uczucie.

Romantyk, często borykał się z przeciwnościami losu. Jego wybranka, mogła należeć do wyższej lub niższej warstwy społecznej - to już stało na przeszkołdzie wspólnego związku. Sytuacje odwrotne, również miały miejsce. Nieszczęśliwa miłość, niczym innym nie mogła być nasycona. Obraz obiektu uczuć, ciągle powracał, nie można było uwolnić się od tego uczucia.

Poeci w swoim życiu, często spotykali takie miłości, sami je też przeżywali. Wśród młodych ludzi, częste były próby samobójcze.

Jednym z przykładów, nieszczęśliwej miłości był "Giaur" Georga Byrona. Jest człowiekiem, który nie wiadomo skąd przybywa, nazwany jest "Giaurem". Określenie to wiąże się z krajami muzułmańskimi, na nazwanie innowiercy. Zakochał się w dziewczynie z haremu baszy Zassana - Leili. Kiedy Hassan dowiedział się o zdradzie, rozkazał ukochaną Giaura utopić. Giaur poprzysiągnął zemstę i zabił baszę. Jednak to nie ukoło, jego cierpienia. Ciągle widział obrazy zbrodni, które były dokonane na Leili. Na 6 lat zamyka się w klasztorze, rozpamiętując swoja nieszczęśliwą miłość.

Bohatera, który zakochał się nieszczęśliwie, znajdziemy także w "Cierpieniach młodego Wertera". Johanna Wolfganga Goethego. Weter, to młodzieniec o wielkiej wrażliwości, niezrozumiany przez otoczenie. Żyje bardziej w swoim świecie wewnętrznym, niż w prawdziwym życiu. Izoluje się od ludzi, którzy go nie rozumieją. Kiedy przyjeżdża w rodzinne strony, poznaje córkę komisarza Lottę, która jest uosobieniem jego marzeń. Jak nikt inny rozumie go. Werter zakochuje się w dziewczynie, chociaż wie, że ma narzeczonego. Rozpamiętuje każdą chwilę, jaką z nią spędził, przypomina wszystkie rozmowy. Między słowami mówi jej, że ja kocha, jednak Lotta nie reaguje na jego wyznanie. Zrozpaczony wyjeżdża, jednak nie potrafi odnaleźć się w życiu, bez ukochanej. Po pewnym czasie, dowiaduje się o ślubie Lotty z Albertem. Wraca odwiedzić dziewczynę. Stwierdza, że już nic nie jest jak dawniej. Cierpi z powodu swego uczucia. Kobieta, mieszka w domu męża. Werter wie, że już nic nie da się zmienić. Zrozpaczony pożyczca pistolety od Alberta i popełnia samobójstwo, strzelając do siebie.

Gustaw z IV cz. "Dziadów" Adama Mickiewicza, jest również nieszczęśliwy w miłości. Zakochuje się w dziewczynie, pragnie związać z nią swe życie, jednak dowiaduje się, że jego ukochana wyszła za mąż za innego, bardziej majątnego kandydata. Cierpi z miłości. Jego uczucie, jest tak silne, że przesłania mu dalsze życie. Nie widzi sensu, aby dalej żyć. Nie mogąc znieść rozpacz, która go prześladuje postanawia popełnić samobójstwo. Myśli bowiem, że śmierć położy kres jego cierpieniu. Myli się jednak bardzo. Gustawa poznajemy, gdy jako widmo pojawia się u księdza, opowiada mu dzieje swojej nieszczęśliwej miłości.

- W godzinie miłości, zjawa opowiada o wspólnych chwilach, spędzionych z ukochaną.
- W godzinie rozpacz, zmienia się z kochanka, w pełnego cierpienia człowieka. Ksiądz był jego nauczycielem, więc zarzuca mu, że niedostatecznie przygotował go do życia. W tej godzinie przemawia jakby w imieniu całego pokolenia romantyków, którzy bardzo przeżywali swoją miłość. Uważa, iż byli tak wrażliwi i uczuciowi, że stali się bezbronni wobec tego silnego uczucia. Kiedy miłość nie była spełniona, załamywał im się cały świat.
- W godzinie przestrogi, Gustaw przestrzega przed popełnieniem samobójstwa z miłości, bowiem ten sposób postępowania nie uwalnia od miłości, staje się czynem niewybaczalnym.

*"Kto nad świeckiego życia wylatując krańce,
Duszą i sercem gubi się w kochance,
Jej tylko myślą myśli, jej oddycha tchnieniem,
Ten i po śmierci również własną bytność traci,
I przyczepiony do lubej postaci,
Jej tylko staje się cieniem'.*

7. Natura - jako romantyczna wizja świata. Jej realizacje literackie w utworach.

Natura rozumiana była w oświeceniu, jako ściśle złożony mechanizm. Romantycy inaczej pojmowali naturę. Odkryli tzw. duszę natury, oznaczało to, że traktowali ją jako zjawisko tajemnicze posiadające możliwość tworzenia, mające duszę. Patrzyli, jak na żywy organizm.

Odkrywała się tylko przed poetami, mistykami. Tylko oni, jako jedyni mogli odkrywać jej tajemnicę.

Romantycy, określali ją w ten sposób, ponieważ wierzyli w przenikanie się świata duchowego i materialnego. Poeci często w samotności siedzieli na łonie natury.

Stawali się z nią jednością. Przyroda, która często była personifikowana, w podaniach i legendach ludowych, silnie oddziaływała, na twórczość romantyków. Często, korzystali oni z wątków fantastycznych w swoich utworach. Natura odgrywała w nich ważną rolę, ucząc zasad postępowania i wymierzała kary, oraz pomagała potrzebującym.

Poeci, często byli emigrantami, natura ojczystego kraju, powracała w ich wspomnieniach. Wszędzie, gdzie przebywali przyglądali się otoczeniu i porównywali je z przyrodą, jaką pamiętali z lat dziecięcych. Przyroda, była nośnikiem wspomnień, a także sprzyjała rozwojowi uczuć patriotycznych.

Podstawowa wartość natury, to jej ciągła zdolność do odnowy. Romantycy wykorzystywali ten fakt, do pokazania, że jeżeli kraj jest w uśpieniu (niewoli), to zawsze ma szansę się odrodzić, tak jak przyroda.

Człowiek, traktowany był jako element natury. Traktowano cały wszechświat, jak mechanizm łączący się ze wszystkim i wszystkimi. Próbowali pokazać, że historia nie jest wytworem człowieka, ale jest częścią większej całości. Poznanie przyrody pomagało dotrzeć do własnego wnętrza. Natura zaś, dawała poznać się człowiekowi, dzięki czemu lepiej rozumiał on istotę życia.

W "Cierpieniach młodego Wertera", główny bohater, dobrze czuje się na łonie przyrody. Czując się wyobcowany, siada pod ulubiony drzewem, aby wspominać wspólne chwile, spędzone z ukochaną Lottą. Na początku, kiedy marzył o miłości, natura wydawała mu się, czymś przyjaznym. Jednak z biegiem czasu, nie dawała mu już ukojenia. Twierdził, że przyroda jest niezmiernie doskonała i bogata w różne zjawiska. Kiedy jest w rozpaczliwej, przyroda niczym on sam, wydaje mu się być niedoskonała. Współgra, więc z jego własnymi uczuciami.

"Ballady i romanse" Adama Mickiewicza, swoją tematyką sięgającą do podań ludowych i wątków fantastycznych. Przyroda nadaje charakter, tym utworom. Wyraźnie widać w nich relacje człowieka z przyrodą. Natura sądzi złe postępowanie, wymierza karę.

W balladzie "Lilije", poznajemy historię kobiety, która zabiła swojego męża. Zakopała go w lesie, na jego grobie wyrosły kwiaty - lilie. Bracia małżonka, po pewnym czasie chcą ożenić się z bratową. Ponieważ nie może się zdecydować, którego z nich wybrać prosi o zapleczenie wiązek i przyniesienie ich przez braci do cerkwi. Okazuje się, że w wiązce bracia wpletli lilie. W dzień ślubu, pojawia się widmo zmarłego męża, oskarża on najbliższych o zdradę. Natura wymierza sprawiedliwość, następuje trzęsienie ziemi. Żona z braćmi zamordowanego, znikają wraz ze świętynią.

W utworze " Świeź", poznajemy historię jeziora, które skrywa w sobie tajemnicę. W miejscu, gdzie się teraz znajduje, istniało kiedyś bogate miasto. Jego władca, pojechał na pomoc oblężonemu przez siły carskie Mendogowi. W grodzie zostały tylko kobiety, dzieci i starsi ludzie. Z rodziny władcy, tylko jego córka. Na gród, napadły wojska ruskie. Mieszkańcy, chcąc zachować swój honor, postanowili się

zabić. Córka Tuhana, błaga Boga, aby zatopił gród. Jej wołanie o pomoc zostaje wysłuchane. Całe miasto, w ciągu jednej chwili, zalewa woda. Jego mieszkańców, zostali zamienieni w kwiaty. Swoją wonią przyciągają rycerzy russkich, którzy odurzeni ich zapachem rzucają się w odmęty jeziora. Przyroda wymierzyła sprawiedliwość.

W balladzie "Świtezianka", poznajemy historię zakochanej pary, która spotyka się nad brzegiem jeziora Świeże. Młodzieniec prosi swoją ukochaną, aby z nim zamieszkała. Dziewczyna obawia się niestałości uchuć chłopaka. On z kolei zaklinia się i przyczeka o swojej wierności, stałości uchuć. Dziewczyna postanawia wystawić go na próbę. Wieczorem, kiedy czekał na swoją wybrankę, zobaczył piękną dziewczynę. Namawia go ona, aby za nią poszedł. Nymfa, kusi go obietnicą miłosnych igraszek. Chłopak rzuca się w toń jeziora, płynąc do pięknego zjawiska. Będąc już blisko, poznaje, że to jego ukochana. Dziewczyna wcześniej ostrzegała go, że jeżeli ją okłamie poniesie karę. Przez wieki, nie zazna ukojenia, będzie cierpiał męki, zostając na zawsze przy brzegu jeziora.

Przyroda, pełni tutaj rolę sędziego, który wymierza sprawiedliwość. Pomaga, też wołającym o pomoc ludziom. Jest z nimi związana, nie jest tylko biernym obserwatorem wydarzeń. Posiada duszę, potrafi odróżnić dobro od zła.

W "Panu Tadeuszu" Adam Mickiewicz, bardzo dokładnie opisuje przyrodę litewską. Ze szczegółami odtwarza obraz krajobrazu pól, łąk, puszczy. Stara się oddać piękno przyrody. Barwy nieba, wschody i zachody słońca, burzę, chmury.

Próbuje słowami odmalować łany zboża, kwiaty w ogrodzie, drzewa w lesie, połacie mchu, pagórki porośnięte wrzosem.

Pokazuje w epopei, że ludzki los związany jest z porami dnia. Ludzie żyją zgodnie z porami roku. Wschód i zachód słońca wyznacza godziny pracy chłopów na polach. Przyroda w "Panu Tadeuszu", jest integralną częścią dzieła, bez niej poeta nie odmalowałby tak pięknie, całej historii.

Już na początku utworu, kiedy Tadeusz wraca do Soplicowa, autor pokazuje rolę przyrody. Kiedy opisuje grzybobranie, lub polowanie stara się odtworzyć tak obraz puszczy, że czytelnikowi wydaje się jakby był w centrum wydarzeń.

Adam Mickiewicz, opisuje niebo litewskie, porównując je z niebem włoskim.

Udowadnia, że niebo ojczyste jest dużo piękniejsze, niż lazurowe, czyste niebo.

Poeta przedstawia naturę, korzystając z różnych środków poetyckich. Tak, aby jak najwierniej oddać cechy np. burzy. Przyroda jest sprzymierzeńcem człowieka. Kiedy następuje walka z Moskalami, ogromna ulewa, zalewa trakty i drogi tak, że wiadomość o buncie szlachty nie może przedostać się dalej.

Natura jakby odbiera sygnały pochodzące od człowieka. Kiedy Tadeusz wraca do rodzinnego domu, świeci słońce, kiedy następuje kłótnia na zamku, na następny dzień, jest brzydki deszczowy poranek, a bohaterowie mają zły nastrój.

Dla Adama Mickiewicza przyroda była czymś niezmiennym, w kraju nastąpiły zmiany polityczne, niepewny był jej dalszy los. Starał się oddać najwierniej, najpiękniejsze chwile, jakie w kraju przeżył.

Poeta często personifikuje przyrodę, zachód słońca to istota, która "spuszcza głowę" i usypia "westchnawszy cieplym powiewem", a brzoza płacząca "jako wieśniaczka, kiedy płacze syna lub wdowa męża, ręce załamuje, roztoczy po ramionach do ziemi strumienie warkoczy".

8. Motyw historii w utworach romantycznych.

W literaturze romantycznej, znajdziemy wiele wątków literackich. Jednym z nich jest nieszczęśliwa miłość, wątki z podań ludowych, zjawiska tajemnicze, świat nadprzyrodzony.

Ważnym motywem są dzieje narodu.

Okres romantyzmu, przypadł na czasy bardzo burzliwe dla naszego kraju, który pod zaborami, chcąc uwolnić się od ucisku, starał się walczyć.

Poeci, pragnąc podtrzymać na duchu obywateli, starali się tworzyć dzieła dodające otuchy, i pobudzające do działań patriotycznych.

Dzieła, były cenzurowane, toteż często autorzy umieszczały je w czasach historycznie odległych, aby nie wzbudzały one podejrzeń.

Przykładem może być utwór Adama Mickiewicza "Konrad Wallenrod", który swojego bohatera stworzył na podstawie czterech autentycznych postaci historycznych. W XIV wieku, Zakon Krzyżacki miał mistrza, który nazywał się Konrad Wallenrod. Jego rządy, były tak nieudolne, że Zakon ponosił wiele klęsk, za jego panowania. Istniał rycerz niemiecki, który pojął za żonę córkę Kiejstuta, oraz Litwina imieniem Alf, służącego u Mistrza Krzyżackiego Winrycha. Chociaż Mickiewicz, wprowadza wątki historyczne dosyć luźno, to znajdziemy jeszcze w utworze motywy historyczne dotyczące zdobycia Kowna w 1362 roku, bitwę nad Rudawą w 1370 roku, oraz chęć porozumienia się Witolda z Krzyżakami.

Utworem, w którym znajdziemy wątki historyczne jest "Pan Tadeusz". Ksiądz Robak, opowiada o generale Dąbrowskim, sam uczestniczył w bitwie pod Jeną, należy do Legionów Polskich, brał udział w wojnach napoleońskich. Jako emisariusz wraca do kraju i namawia szlachtę i chłopów na rozpoczęcie powstania w momencie marszu wojsk Napoleona na Rosję.

W Soplicowie, znajdziemy wiele pamiątek narodowych, zegar kurantowy, który gra hymn, portrety polskich patriotów.

Motyw historyczny, bardzo często pojawiał się w twórczości romantyków. Wiele wątków, możemy odkryć w ich utworach.

9. Obraz narodu polskiego, wyrażony w III cz. "Dziadów".

W III cz. "Dziadów" Adam Mickiewicz, pokazuje społeczeństwo polskie. Opisał prześladowania, jakie spotykały Polaków. Tortury, jakim byli poddawani, wywózkę na Sybir. Zamykanie szkół i zesłanie uczniów i nauczycieli w głąb Rosji. W scenie więziennej przedstawia młodych ludzi, którzy należeli do tajnych organizacji. Wielu nie opuściło murów więziennych, o niektórych rodzinie nie otrzymała żadnej wiadomości. Ludzie znikali i nikt nie mógł ich odnaleźć. Scena ta zawiera również opowieść Sobolewskiego, który widział prześladowania Polaków. Opowiada on o traktowaniu rodaków, przez rosyjskich żandarmów.

Dedykacja, która została dołączona do utworu zawiera nazwiska Jana Sobolewskiego, Cypriana Daszkiewicza, Feliksa Kułakowskiego oraz innych działaczy związków filomatów i filaretów. Byli oni dla Mickiewicza symbolem męczeństwa, dla dobra ojczyzny.

W scenie VII Salon warszawski, poeta przedstawia różnorodność społeczeństwa polskiego. Z tej sceny dowiadujemy się o historii Cichowskiego, który pewnego dnia zniknął. Rodzina nie wiedziała, co się z nim stało. Został uznany za zaginionego. Tym czasem, został uwięziony i okrutnie tortuowany. Pomimo męki, jaką przeżywał nie wydał nikogo ze swoich przyjaciół.

Kiedy po latach powrócił do domu, był już innym człowiekiem. Zniszczonym i wynędniałym. Stracił pamięć i do końca życia, już do zdrowia nie powrócił. Przeciwieństwem tej historii, była arystokratyczna elita siedząca w salonie. Tematem rozmów były bale, rozrywka, literatura. Były to osoby, związane z dworem carskim i namiestnikiem Nowosilcowem. Pod jego dyktaturą represje w kraju bardzo nabraly na sile. Salon dzieli się jakby na dwie grupy. Jedną stanowią narzekający na nudę oficerowie rosyjscy, wysocy urzędnicy, damy. Drugą to mówiąca po polsku młodzież, która rozmawia na temat spraw dotyczących losów cierpiącego kraju.

W scenie Pan Senator, opowiedziana jest historia Pani Rollinson i jej syna. Był on przedstawicielem młodzieży, która była związana z tajnymi organizacjami patriotycznymi, które walczyły o niepodległość ojczyzny. Scena rozgrywa się na balu w domu Senatora w Wilnie. Przedstawione są osoby: senator Nowosilcow, Pelikan, Doktor i Bajkow. Grają w karty i rozmawiają na temat przesłuchania Rollinsona. Został on tak mocno pobity w trakcie przesłuchania, że ciężko zachorował.

Nowosilcow, dziwi się, że od pobicia nie umarł.

W pewnym momencie, na salę wchodzi matka pobitego młodzieńca. Żąda wiadomości o nim i prosi, o widzenie. Senator udaje, że nie wie nic o sprawie, ale obiecuje, że zajmie się nią jak najszybciej. Pani Rollinson stwierdza, że jest dobrym człowiekiem. Kiedy kobieta wyszła, Nowosilcow każe zaprowadzić ją do syna. Pani Rollinson, dowiedziała się, że jej syn został wyrzucony z okna celi.

Mickiewicz podsumowuje naród polski, pisząc:

*"Nasz naród jak lawa,
Z wierzchu zimna i twarda, sucha i plugawa,
Lecz wewnętrznego ognia sto lat nie wyziębi;
Plwajmy na tę skorupę i zstąpmy do głębi!"*

Poeta przedstawia też karę, jaka spotyka ludzi, którzy są zdrajcami narodu. Doktor został rażony piorunem podczas burzy.

Irracionalizm jest poglądem właściwym filozofii romantycznej. Jest to przekonanie o tym, że byt (rozumiany jako świat) można poznać pozarozumowowo, wystarczy mieszkańców wiary, uczucia i intuicji, z odrobiną nutki szaleństwa i wizjonersztwa. Pogląd ten przeciwstawia się racjonalnemu sposobowi poznania świata, postulując zastąpienie go środkami pozarozumowymi.

Przykładem utworu, w którym obecny jest irracjonalizm, jest Romantyczność Adama Mickiewicza.

Ludowość jest jedną z najbardziej charakterystycznych cech światopoglądu romantyków, którzy – zmęczeni nachalną indoktrynacją nowości – postanowili zwrócić się ku korzeniom ludowym. Skupiono się na analizie starych podań, mitów, baśni i legend, z których tacy twórcy, jak Adam Mickiewicz czy Ignacy Krasicki – wybrali to, co sprawiło, że literatura romantyczna jest pełna magii i nieokreślonego pierwiastka cudowności. Dlatego też pełno

jest w tych tekstach elementów ludowej moralności, cech kultury mieszkańców wsi i pogranicza.

Przykładami utworów o tematyce ludowej, powstałych wskutek fascynacji twórczością, językiem, obyczajami, wszystkim tym, co nieznane i zapomniane, są dzieła Adama Mickiewicza (Ballady i romanse, Dziady część II i IV Adama Mickiewicza).

Patriotyzm to postawa, jaką prezentowali zarówno autorzy, jak i bohaterowie romantyzmu – epoki, w której Polska nie istniała na mapie świata, była w niewoli, cierpiała z powodu rozdarcia między trzech zaborców. Jej obywatele, nękanie koniecznością przyswojenia obcej kultury, poddania się nieznanej administracji, nauczenia się i posługiwanie językiem zaborcy, chętnie sięgali po literaturę propagującą patriotyzm.

Zaliczyć można do niej takie dzieła, jak Konrad Wallenrod, Pan Tadeusz, III część Dziadów Adama Mickiewicza, Kordian czy Grób Agamemnona Juliusza Słowackiego. To z nich Polacy czerpali nadzieję na poprawę swego losu, odnajdywali informacje na temat metod walki (konspiracyjna czy otwarta), wspominali sukcesy, odniesione podczas wszystkich bitew.

Tyrteizm jest postawą romantyków, która zakładała aktywność poety w stosunku do obserwowanych zdarzeń. W myśl jej założeń twórca nie powinien być tylko obserwatorem, lecz także uczestnikiem życia społecznego. Powinien połączyć swój talent z czynem, z działaniem, na wzór spartańskiego wodza Tyrteusza.

Idee tyrtejskie widać w wielu utworach epoki. W Dziadach części III Adam Mickiewicz chciał wzbudzić w społeczeństwie ciemiężonym przez cara opór i chęć walki z Rosją. Z kolei Juliusz Słowacki w Kordianie zachęca poprzez postać Osoby II do podjęcia działania, by potem w Grobie Agamemnona postawić rodakom za wzór bohaterskich Spartan.

Gotycyzm jest węższą odmianą historyzmu, skupiającą zainteresowanie nie na całej przeszłości, lecz tylko na średniowieczu. Podobnie jak w tej mrocznej, tajemniczej epoce, tak i w romantyzmie powstawały utwory pełne niedopowiedzeń, zagadek, zbrodni rozgrywających się w ogromnych zamkach, do których nie przedostawał się promyk słońca. Przykładem literatury romantycznej, w której obecny jest motyw gotyku, jest powieść Wicherowe wzgórza Emily Brontë oraz ballada Król Olch Goethego.

Mistycyzm jest typową postawą przedstawicieli epoki romantyzmu, zakładającą możliwość duchowego kontaktu z bóstwem, z siłami pozaziemskimi i stawiającą wyżej poznanie intuicyjne niż rozumowe. Autorzy i bohaterowie przez nich tworzeni wyznawali pogląd, że dzięki odpowiednio silnemu uczuciu, wyostrzonej intuicji i pełnej wierze religijnej możliwe jest całkowite, nierozerwalne połączenie się z Bogiem i z naturą.

Postawa ta w konsekwencji sprawia, że w obrębie świata przedstawionego istnieją zjawy, pojawiają się duchy, a śpiących bohaterów nawiedzają prorocze sny, co jest widoczne w twórczości Williama Blake'a, Juliusza Słowackiego czy Adama Mickiewicza (Romantyczność).

Teoria historiozoficzna o nazwie **mesjanizm** przeniosła się do literatury polskiej poprzez Koło Sprawy Bożej Andrzeja Towiańskiego, pod wpływem którego przez długie lata pozostawali i tworzyli Adam Mickiewicz, Juliusz Słowacki, Seweryn Goszczyński. Według założeń mesjanizmu, odwołującego się do judaistycznej koncepcji Mesjasza, wybitna jednostka lub cały naród ma misję posłannictwa wobec ludzkości, misję zbawienia

świata poprzez ofiarę, cierpienie i śmierć. Dlatego też często człowiek dla ogólnej idei poświęca własne życie, a naród cierpi, aby odkupić winy innych krajów.

Twórcą odmiany XIX-wiecznego mesjanizmu określa się Adama Mickiewicza. Stworzył on w III części Dziadów rozdział Widzenie księdza Piotra, w którym przedstawił ideę mesjanistyczną. Według niej Polska to ukrzyżowany Chrystus narodów, który poprzez własne cierpienie zbawi, oczyści i wyzwoli inne ludy.

Poczucie odrębności towarzyszy wszystkim bohaterom utworów romantycznych (oraz ich autorom). Te oryginalne jednostki były przekonane o tym, że zostały stworzone do wyższych celów, że mają do wykonania zadania bardziej znaczące, niż reszta śmiertelników. Konrad Wallenrod czy Kordian dążyli do zrealizowania swych zamierzeń, mimo iż nie mieściło się to w ogólnie przyjętych kanonach i normach społecznych. Nie bacząc na osamotnienie, wyobcowanie dalej wierzyli w to, że zostali natchnieni, że są wyjątkowi i pozostań niezależni.

Historyzm dobrze odnalazł się w romantyzmie, w którym tak dużą wagę przykładaano do historii własnego narodu. Dlatego też autorzy przenosili akcję w czasy największych sukcesów ojczyszny, najczęściej w średniowiecze. W ich utworach widać poszukiwanie odkoczni od racjonalizmu, postulowanego z taką siłą w oświeceniu, od harmonii i ładu, jakie propagowali twórcy poprzedniej epoki. Rolę wspomnianej odkoczni pełniły "mroki średniowiecza", z których romantycy czerpali wiedzę oraz inspirację, co najlepiej widać w wierszach Cypriana Kamila Norwida.

Orientalizm to częsty motyw literatury romantycznej, zarówno europejskiej (Giaur Byrona), jak i polskiej (Sonety krymskie Mickiewicza).

Autorzy, pozostając pod wpływem zachwytu filozofią, tradycjami i obyczajami wschodnimi (arabskimi, perskimi, chińskimi, japońskimi, hinduskimi), egzotyką tamtych rejonów (językiem, kuchnią, religią), sytuowali postaci swych dzieł w odległych krainach, wprowadzali motywy związane z kulturą Wschodu, umożliwiając tym samym kreację tajemniczego, niezwykłego bohatera.

Fantastyka była kolejnym tematem i motywem literatury romantycznej. Widać ją na trzech płaszczyznach utworu: czasu (akcja rozgrywa się często w nocy, kiedy jest ciemno i czytelnik boi się tego, co przeczyta w kolejnym zdaniu), miejsca (zazwyczaj fabuła toczy się w miejscowościach odludnych, pustynnych) i postaci (bohaterowie często są bez biografii, którą autor ujawnia stopniowo, np. Konrad Wallenrod Mickiewicza czy Giaur Byrona).

Wszystkie nadprzyrodzone, niezwykłe zjawiska i istoty inspirowały twórców, oczarowanych światem kreowanym przez Williama Szekspira (w romantyzmie istniał szekspiryzm, czyli fascynacja dziełami Anglika) do pisania kolejnych opowieści o duchach czy czarownicach. Tajemniczość jest częstym elementem w literaturze tej epoki, a wyobraźnia ulega gloryfikacji, stając się często niejako prawdziwą rzeczywistością.

Przykładami dzieł posiadających pierwiastki fantastyczne są Ballady i romanse Adama Mickiewicza, Balladyna czy Kordian Juliusza Słowackiego, a także Król Olch Goethego.

MOTYWY DZIADY

Motyw śmierci

Dla Upiora z wiersza Upiór i Gustawa z IV części Dziadów śmierć jest sposobem na zakończenie udręki życia bez ukochanej. Niestety ich tragiczny los nie zmienia się nawet po samobójstwie. Obaj zjawiają się wśród żywych, aby rozpamiętywać swoje uczucia i cierpieć, ponieważ ich miłość jest wieczna i przekracza nawet granice wyznaczone życiem ludzkim. Śmierć w Dziadach cz. II przenosi dusze zmarłych w świat metafizyczny, gdzie muszą odpokutować swoje winy i zrozumieć błędy, jakie popełnili za życia. Śmierć nie wyklucza ich również z życia mieszkańców wioski – co roku zjawiają się na obrzędzie Dziadów, aby uzyskać pomoc od żywych i zostawić im naukę na przyszłość. W Dziadach cz. III śmierć jest karą za grzechy – dosięga Doktora, człowieka okrutnego i bezwzględnego, zdrajcę ojczyzny, w najmniej oczekiwany momencie – mężczyzna ginie rażony piorunem.

Motyw miłości romantycznej

Wielka miłość romantyczna jest tematem Dziadów cz. II. Gustaw – nieszczęśliwy kochanek w trzech godzinach, określanych jako godziny: miłości, rozpacz i przestrogi, opowiedział historię swojej miłości do Maryli. To opowieść o sile uczucia, które było tak intensywne, że przyczyniło się do obłędu, a później do samobójczej śmierci młodzieńca. Dla Gustawa była to miłość wyjątkowa – taka, która łączy na zawsze dwie bliźniacze dusze, która przetrwa wszystko. Niestety, ukochana kobieta poślubiła innego, a porzucony bohater pograżył się w rozpacz i cierpieniu. Bohater wiersza Upiór, to ofiara miłości. Młody mężczyzna, odrzucony przez ukochaną, popełnia samobójstwo, lecz nawet po śmierci nie zaznaje spokoju. Każdego roku wstaje z mogiły i na nowo przeżywa swoją tragedię.

Motyw artysty słowa

Artystą słowa, poetą – pieśniarzem i wielkim improwizatorem jest Konrad z III części Dziadów. Wielka Improwizacja to wspaniały monolog o potędze słowa i myśli, za pomocą których bohater tworzy gwiazdy i planety.

Motyw balu

Bal u Senatora w Dziadach cz. III jest obrazem polskiego społeczeństwa i ludzkiej dwulicowości. Spotykają się na nim ci, którzy są ślepo oddani Nowosilcowowi oraz ci, którzy zostali zmuszeni do uczestniczenia w przyjęciu, lecz w sercach są patriotami oddanymi sprawom ojczyzny.

Motyw bohatera romantycznego

Gustaw z II części Dziadów oraz Konrad z III części Dziadów to typowi bohaterowie romantyczni. Obaj są jednostkami wybitnymi, o silnej osobowości i indywidualizmie. Gustaw to romantyczny kochanek, żyjący miłością i wybierający samobójstwo, po utracie ukochanej. Konrad cierpi, widząc męki swojego narodu, utożsamia się z nim i buntuje się przeciwko Bogu.

Motyw Boga

Bóg w Dziadach cz. III ma dwa oblicza. Dla Konrada jest on rozumem świata, z którym bohater prowadzi walkę o władzę nad duszami ludzkimi. Ostatecznie Konrad przegrywa walkę z Bogiem, przeciwko któremu się zbuntował. Dla Księcia Piotra Bóg jest miłością świata, od którego dzięki pokorze, uzyskuje łaskę ujrzenia przyszłych zdarzeń. Natomiast

Bóg z II części Dziadów jest sprawiedliwością – łaskę zbawienia otrzymują ci, którzy idąc przez życie wypełniali boskie prawa.

Motyw buntu

Konrad, wygłaszaając Wielką Improwizację, buntuje się przeciwko niesprawiedliwościom i cierpieniu ojczynny. Uważa, że gdyby miał władzę nad ludźmi, potrafiłby stworzyć szczęśliwy naród. Jego wystąpienie przeradza się w bunt przeciwko Bogu. Bohater obwinia Stwórcę, że, rządząc światem, kieruje się rozumem, a nie uczuciem. Bunt Konrada kończy się jego klęską. Zostaje on opętany przez złego ducha i zepchnięty do otchłani. Gustaw z Dziadów cz. IV buntuje się przeciwko prawom rządzącym światem, które odebrały mu ukochaną, ponieważ nie był bogaty.

Motyw cierpienia

W Dziadach cz. III przedstawione zostało cierpienie narodu polskiego po rozbiorach. Prześladowani młodzi ludzie są torturowani podczas przesłuchań. Cierpienie patriotów wynika z tego, że nie mają oni swojej ojczynny, a zaborca pragnie wyniszczyć ich polskość. Cierpi również główny bohater dzieła – Konrad, utożsamiający się ze swoim narodem i współodczuwający udrękę milionów rodaków. Cierpienie towarzyszy również Gustawowi z II części Dziadów. Po stracie ukochanej pograża się w rozpacz i popełnia samobójstwo. Upiór, powstający z grobu, każdego roku na nowo przeżywa cierpienie, związane z utratą kochanki. Cierpi również dusze zmarłych, zjawiające się na obrzędzie Dziadów, ponieważ popełnione za życia grzechy uniemożliwiają im zbawienie.

Motyw szatana

Diabły i złe moce toczą walkę o ludzkie dusze w Dziadach cz. III. Opętany zostaje Konrad, a diabeł kończy za niego bliźniernicze słowa, skierowane do Boga.

Motyw dziecka

Dusze dzieci pojawiają się w II części Dziadów. W niebie nie mogą zaznać szczęścia, ponieważ za życia nie zaznały goryczy. Swoiste udziecinnienie więźniów pokazane jest w Dziadach cz. III. Są to uczniowie ze Żmudzi, którzy w wyniku prześladowań zostają zesłani na Sybir. Jedno dziecko, dziesięcioletni chłopiec, nie jest w stanie dźwigać łańcuchów, które są dla niego za ciężkie. Dzieckiem jest również Jan Rollison, uczeń gimnazjum, który bity, załamuje się podczas przesłuchań i chce popełnić samobójstwo.

Motyw emigranta/pielgrzyma

Pielgrzym jest bohaterem i jednocześnie narratorem Ustępu Dziadów cz. III. Jego oczami czytelnik obserwuje krajobraz Rosji i życie w Petersburgu.

Motyw kata

Pojawia się w III części Dziadów. Katem dla ofiar prześladowań jest Senator, który nagina reguły śledztwa do własnych interesów. Katem dla swoich poddanych był Zły Pan z Dziadów cz. II. Przyczynił się on do śmierci wielu ludzi.

Motyw konfliktu

Różnice światopoglądowe są przyczyną konfliktu i polemiki Gustawa i Księcia z II części Dziadów. Gustaw reprezentuje swoją postawą typowo romantyczne poglądy – wierzy w siłę miłości, w istnienie świata pozazmysłowego i duchy. Ksiądz jest człowiekiem, kierującym się

zdrowym rozsądkiem. Nie rozumie cierpienia Gustawa, ponieważ uważa, że należy pogodzić się z wyrokami Boga.

Motyw matki

Pani Rollisonowa jest matką, której odebrano jedynego syna. Każdego dnia zjawia się przed domem Senatora, aby błagać go o łaskę dla jedynaka. Jej miłość jest tak ogromna, że sercem wyczuwa cierpienia młodego chłopca.

Motyw mesjanizmu

Mesjanistyczna koncepcja losów Polski pojawia się w III części Dziadów podczas Widzenia Księcia Piotra. Polska, podobnie jak Chrystus, odbywa swoją drogę krzyżową i zostaje przybita do krzyża, by zmartwychwstać jako wolny naród. Mesjanizm był próbą wyjaśnienia martyrologii narodu polskiego i jej sensu w historii.

Motyw milczenia

Milczy Bóg podczas Wielkiej Improwizacji, choć Konrad buntuje się przeciwko niemu i wzywa go do walkę na uczucia. Milczenie Boga jest znamienne – ukazuje wyższość Stwórcy nad pełnym puchy poetą. Milczy również kruk z Małej Improwizacji i tym zyskuje przewagę nad Konradem.

Motyw miłości i śmierci

Miłość i śmierć to dwa etapy biografii Gustawa z IV części Dziadów. Miłość przyniosła bohaterowi cierpienie, śmierć go nie zakończyła.

Motyw młodości

Młodzi są więźniami w Dziadach cz. III. Są jednak silni psychicznie i kochają ojczyznę, nie ulegając torturom podczas przesłuchań. Pomimo młodego wieku, są ukształtowani ideologicznie i niezłomni wobec oskarżeń.

Motyw winy

Dusze z II części Dziadów odpokutowują swoje winy w zaświatach. Popełnione grzechy uniemożliwiają im zbawienie. Motyw winy pojawia się również w Dziadach cz. III. Największym przewinieniem więźniów jest to, że są Polakami.

Motyw sądu

W Dziadach cz. II odbywa się sąd nad duchem Złego Pana. Jego oskarżycielami są duchy zmarłych poddanych, które towarzyszą mu podczas tułaczki po śmierci.

Motyw kary

Karą za grzechy dla duchów, pojawiających się podczas obrzędu Dziadów, jest niemożność uzyskania zbawienia, dopóki nie odpokutują swoich win. Karą Konrada za bunt przeciwko Bogu jest jego klęska – klęska poety, który pragnął uzyskać władzę nad duszami ludzkimi i został zepchnięty w otchłań.

Motyw ojczysty

Ojczysta jest najważniejszą ideą dla więźniów z III części Dziadów oraz patriotów polskich, przedstawionych w innych scenach dzieła. W imię własnej narodowości, której bronią za wszelką cenę, zostają aresztowani i poddawani torturom.

Motyw patrioty

Patriotami są Polacy stojący blisko drzwi w Salonie Warszawskim. Dostrzegają oni wady towarzystwa stolikowego, brak zainteresowania losami ojczyszny. Widzą cierpienia rodaków i niesprawiedliwość rządu carskiego. Patriotami są również więźniowie – ofiary śledztwa Senatora.

Motyw poety

Poetą jest Konrad w III części Dziadów. Sądzi, że jego siła bierze się ze zdolności tworzenia pieśni i jest równa boskiej.

Motyw poezji

W Dziadach cz. III Mickiewicz przedstawia koncepcję poezji, upatrując jej źródło w natchnieniu.

Motyw pokory

Pokorny i cichy Ksiądz Piotr uzyskuje łaskę od Boga – widzi przyszłe losy ojczyszny. Dzięki pokorze otrzymał to, czego domagał się Konrad w Małej Improwizacji. Pokorna jest również Ewa, do której zstępnie Bóg.

Motyw przemiany wewnętrznej

Przemianie wewnętrznej ulega Konrad. W prologu III części Dziadów z kochanka przeradza się w patriotę. Z buntowniczego poety i samozwańczego proroka staje się osobą pokorną, oddaną sprawom narodowym. Gustaw z II części Dziadów pod wpływem książek staje się romantycznym kochankiem, dla którego miłość stanowi sens życia.

Motyw przyjaźni

Przyjaciółmi są więźniowie z III części Dziadów. Nawet torturowani podczas przesłuchań, nie ulegają oprawcom i nie zdradzają nazwisk innych.

Motyw samobójstwa

Samobójstwo jest dla Gustawa z II części Dziadów sposobem na zakończenie cierpienia po utracie ukochanej Maryli. Samobójczą śmierć wybiera również Upiór.

Motyw samotności

Konrad jest samotnym poetą. Jego poezji nie rozumieją ludzie. Gustaw jest samotnikiem z wyboru – ucieka przed ludźmi, by w odizolowaniu rozpamiętywać utratę kochanki.

Motyw snu

Sen jest bardzo ważną częścią życia bohaterów Dziadów cz. III. Podczas snu ich dusze przenoszą się w sferę metafizyczną. Nad śpiącymi bohaterami złe i dobre moce toczą walkę o ich dusze.

Motyw szaleństwa

Szaleńcem jest Gustaw z II części Dziadów. Tragiczne dzieje miłości do Maryli sprawiły, że popadł w obłęd i uciekł przed rzeczywistością.